

Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö
Johtaja Johanna Suurpää

17.5.2017

Perustuslakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi saamen kielilain muuttamisesta HE 44/2017 vp

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi saamen kielilakia. Esitys liittyy hallituksen esitykseen eduskunnalle maakuntauudistukseksi ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistukseksi sekä niihin liittyviksi laeiksi. Hallintoa järjestettäessä tulee ottaa huomioon perustuslain 17 §:ssä säädettyt kielelliset perusoikeudet. Saamen kielilakiin ehdotetaan tehtäväksi maakuntalain säätämisestä johtuvat välttämättömät muutokset. Ehdotetuilla muutoksilla pyritään varmistamaan siitä, että kielelliset oikeudet säilyvät samalla tasolla tehtävien siirtyessä kunnilta maakunnille. Lisäksi uudistus ei saa heikentää saamelaisille nykyisen lainsäädännön mukaan kuuluvia kielellisiä tai kulttuurisia oikeuksia taikka kulttuuri-itsehallinnon edellytyksiä, joten tästä syystä saamen kielilakia tulee tarkistaa vastaavasti. Lisäksi saamen kielilaista ehdotetaan poistettavaksi viittaus saamelaiskäräjistä annettuun lakiin siltä osin, kun viittaus koskee saamelaisen määritelmää.

Saamen kielilain muutostarpeista on tehty esiselvitys helmikuussa 2016. Tämän jälkeen hallitus on valmistellut esityksen maakuntauudistukseksi ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistukseksi sekä niihin liittyviksi laeiksi. Koska saamen kielilain muutoksia valmisteltaessa on pyritty huomioimaan sekä esiselvityksessä ilmenneitä muutostarpeita että edellä mainitun uudistuksen aiheuttamat muutokset, on katsottu tarkoituksenmukaiseksi antaa saamen kielilaista oma esitys.

Saamen kielilailla turvataan perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten vaatimalla tavalla saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan sekä käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa omaa saamen kieltään, inarinsaamea, koltansamea tai pohjoissaamea. Laissa säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Lain tavoitteena on, että saamelaisten oikeus oikeuden-

mukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että saamelaiden kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota.

Asian valmistelu

Hallituksen esitys on laadittu virkатыönä oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikössä. Oikeusministeriö on tehnyt esiselvityksen saamen kielilain kehittämistarpeista ja pyytänyt tätä varten lausunnot keväällä 2015 saamen kielilakia soveltavilta viranomaisilta ja saamelaiskäräjiltä. Esiselvityksessä esitetyistä alustavista pykäläkohtaisista tarkistustarpeista on erikseen keskusteltu saamelaiskäräjien kanssa. Luonnos esiselvitykseksi on valmistunut helmikuussa 2016. Maakuntauudistuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistuksen myötä on ilmennyt uusia saamen kielilain muutostarpeita. Nämä muutostarpeet on selvitetty virkатыönä oikeusministeriössä.

Oikeusministeriö toteutti yhdessä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa selvityksen saamenkielisistä palveluista saamelaisten kotiseutualueella. Selvityksen tavoitteena oli tuottaa tietoa saamen kielilain toteutumisesta lähinnä vaalikausittain annettavaa hallituksen kertomusta kielilain toteutumisesta varten, jota oikeusministeriö valmistelee parhaillaan. Myös tätä kertomusta varten annettuja lausuntoja on käytetty esityksen valmistelussa.

Esityksen valmistelusta on neuvoteltu saamelaiskäräjien kanssa saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 9 §:n edellyttämällä tavalla. Neuvottelut oikeusministeriön ja saamelaiskäräjien välillä käytiin 16.2.2017 ja 5.4.2017. Lisäksi oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä saamelaiskäräjät kävivät kolmikantaneuvottelut 27.2.2017, jossa käsiteltiin saamelaisten kielellisiä oikeuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

Ehdotetut muutokset

2 § Lain soveltamisala

Viranomaisissa sekä muussa lainsäädännössä tapahtuneet muutokset on huomioitu esityksessä. Lain soveltamisalaan on esityksessä lisätty Lapin maakunta, kotiseutualueen kuntien yhteiset toimielimet, koltaneuvostot, koltien luottamusmies sekä lapsiasiavaltuutettu.

3 § Määritelmät

Saamen kielilaista ehdotetaan poistettavaksi viittaus saamelaiskäräjistä annettuun lakiin siltä osin, kun viittaus koskee saamelaisen määritelmää. Nykyinen saamen kielilakiin sisällytetty viittaussäännös saamelaiskäräjälain määritelmään on ongelmallinen, sillä saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §:n mukainen määritelmä on läheisesti sidoksissa saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkitsemiseen ja vaalilautakunnan asiassa tekemään päätökseen. Saamen kielilain säännöksiä voidaan verrata myös kielilain (423/2003) vastaaviin säännöksiin. Laissa ei ole määriteltä suomen- tai ruotsinkielistä henkilöä, vaan lain tavoitteena on, että jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että yksilön kielel-

liset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Määritelmää ei tulisi kytkeä myöskään väestörekisteriin tehtyyn äidinkielimerkintään, koska tämä voi rajoittaa kielellisten oikeuksien toteutumista käytännössä. Lisäksi perustuslakivaliokunta on katsonut aikaisemmassa mietinnössään 12/2014 vp, että oikeutta asioida saamen kielellä viranomaisissa ei tule liittää saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmään ja on pitänyt välttämättömänä, että hallitus selvittää pikaisesti tarpeen muuttaa saamen kielilakia tältä osin.

Maakuntauudistuksesta johtuvat teknisluontoiset muutokset

Tiettyjen pykälien soveltamisalaa on esityksessä laajennettu koskemaan myös Lapin maakuntaa (6 §, 11 §, 16 – 17 §, 25 §), maakuntia (14 §, 22 – 23 §, 31 §) kuntayhtymän toimielimiä sekä koteutalueen kuntien yhteisiä toimielimiä (6 §). Muutoksilla on pyritty turvaamaan kielelliset oikeudet siirrettäessä eri toimintoja ja tehtäviä kunnilta maakunnille.

32 § Saamen kielen asema eräillä hallinnonaloilla

Esitystä valmisteltaessa on pohdittu saamen kielilakiin otettavaksi säännös koskien oikeutta käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Hallituksen esitykseen eduskunnalle maakuntauudistukseksi ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistukseksi sekä niihin liittyviksi laeiksi sisältää sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi viittaus tähän lakiin.

Muut muutokset

Oikeutta asiakirjan käännökseen laajennettaisiin koskemaan jatkossa myös hallintokanteluasioita. Lisäksi palkallinen virkavapaus ja vapautus työstä saamen kielen taidon hankkimista varten koskisivat jatkossa myös Saamelaiskäräjien virkamiehistä.

Esityksen vaikutukset

Saamen kielilain säännökset tulisivat koskemaan myös maakuntia ja erityisesti Lapin maakuntaa. Esityksessä ehdotettujen muutosten myötä turvataan, ettei saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen heikkene maakunta- ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistuksen tultua voimaan. Kyse on jo olemassa olevien oikeuksien turvaamisesta, kun hallinnon tehtäviä siirretään kunnilta maakuntiin.

Ehdotetut muutokset eivät aiheuttaisi viranomaisille uusia velvollisuuksia, vaan saamen kielilain mukaiset jo olemassa olevat viranomaisten velvollisuudet tulevat säilymään jatkossakin. Toisaalta ehdotuksen myötä oikeus käyttää saamen kieltä laajenee maantieteellisesti, etenkin niissä tehtävissä jotka siirtyvät kunnilta maakunnille.

Esityksellä ei ole merkittäviä taloudellisia vaikutuksia, koska viranomaisten velvoitteita ei lain muutoksilla lisätä, vaan olemassa olevat tehtävät siirtyvät viranomaisesta toiseen. Esityksellä saattaa kuitenkin olla taloudellisia vaikutuksia mahdollisten lisääntyvien käännös- ja tulkkaus-

tarpeiden myötä. Viranomaisten, johon lakia sovelletaan, tulisi varautua siihen, että asiakirjojen kääntämiseen sekä tulkkaukseen olisi riittävästi määrärahoja käytettävissä. Uudistukset hoideaan valtiontalouden kehyspäästösten ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen puitteissa.

Oikeuksien toteuttamiseksi viranomaisten tulisi jo voimassa olevan lain soveltamisen vuoksi kiinnittää huomiota henkilöstön kielitaitoon sekä henkilöstösuunnitteluun. Esitys ei kuitenkaan lisää lakisääteistä velvollisuutta tähän. Esityksellä ei myöskään lisätä kääntämiseen ja tulkkaukseen liittyviä velvoitteita.

Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Perustuslain 6 §:n 1 ja 2 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan mm. alkuperän tai kielen perusteella. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Saamelaisten kulttuuri- itsehallinto toteutetaan pääasiassa saamelaiskäräjistä annetun lain säännösten pohjalta.

Esityksessä ehdotettujen muutosten myötä turvataan, ettei saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen heikkene maakunta- ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistuksen tultua voimaan. Kyse on jo olemassa olevien oikeuksien turvaamisesta, kun hallinnon tehtäviä siirretään kunnilta maakuntiin. Hallituksen käsityksen mukaan lakiehdotus voidaan säätää tavalisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Voimaantulo

Saamen kielilain muutokset olisi tarkoitus tulla voimaan samaan aikaan kuin maakuntalain 2 §:ssä tarkoitetut maakunnat julkisoikeudellisina yhteisöinä perustetaan eli 1 päivänä heinäkuuta 2017.